

УДК 338.24

Ринок енергії в Україні: теоретичні аспекти дослідження

Курмаєв П.Ю.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

У статті досліджено теоретичні засади функціонування ринку енергії в Україні. Вказується, що трансформаційні процеси в економіці нашої країни зумовили актуальність питань, пов'язаних із формуванням теоретичного базису функціонування ринку енергії. Автором узагальнено наукові погляди вчених щодо трактування термінів «ринок», «ринок енергії». Виявлено проблеми системного характеру розвитку ринку енергії України, що потребують вирішення.

Ключові слова: енергія, ринок, конкуренція, попит, альтернативна енергетика.

Курмаев П.Ю. РЫНОК ЭНЕРГИИ В УКРАИНЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье исследованы теоретические основы функционирования рынка энергии в Украине. Указывается, что трансформационные процессы в экономике нашей страны обусловили актуальность вопросов, связанных с формированием теоретического базиса функционирования рынка энергии. Автором обобщены научные взгляды ученых относительно трактовки терминов «рынок», «рынок энергии». Выявлены проблемы системного характера развития рынка энергии Украины, требующие решения.

Ключевые слова: энергия, рынок, конкуренция, спрос, альтернативная энергетика.

Kurmaiev P.Y. THE ENERGY MARKET IN UKRAINE: THEORETICAL ASPECTS OF RESEARCH

The article investigates the theoretical fundamentals of the energy market functioning in Ukraine. It has been noted, that transformation processes in the economics of our country caused the topicality of the issues, connected with the formation of the theoretical basis of the energy market functioning. The author have generalized scientific views of the scientists according to the explanation of the terms "market", "the energy market". The problems of the systematic character of the energy market development in Ukraine, which require solution, have been revealed.

Keywords: energy market, competition, demand, alternative energy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток сучасної цивілізації важко уявити без відповідного енергетичного забезпечення. Із часом трансформується структура джерел енергії – зростає частка альтернативних, відновлюваних.

Важлива роль у впорядкуванні взаємовідносин, які виникають з приводу виробництва, розподілу/перерозподілу та споживання енергетичних ресурсів відводиться ринку енергії. Саме від ефективності його функціонування, значною мірою, залежить розвиток національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у дослідження сутності ринку зробили зарубіжні та вітчизняні вчені: В. Базилевич, У. Джевонс, А. Маршалл, С. Мочерний, А. Тіммерман. Питанням функціонування ринків енергетичних ресурсів присвячено праці: В. Баранніка, Н. Кузьминчук, Б. Слупського, О. Суходолі та інших.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, незва-

жаючи на ґрунтовні наукові розвідки вищезазначених вчених, не втрачають актуальності дослідження присвячені проблематиці функціонування сучасного ринку енергії в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження теоретичних засад функціонування ринку енергії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка напрямів підвищення ефективності функціонування ринку енергії в Україні потребує, перш за все, формування теоретичного базису.

Ринок – це одна із найбільш часто використовуваних категорій в економічній науці.

Сутність даної дефініції еволюціонувала відповідно до розвитку економіки. Так, ще У. Джевонс розумів дану категорію як двох або більше осіб, що займаються купівлею-продажем товарів, причому запаси цих товарів і наміри обміну відомі всім [1]. Тобто ринок отожднювався із реальним місцем торгівлі.

У свою чергу, А. Маршалл вказував на складність даної дефініції, акцентуючи увагу на тому, що організація ринків тісно пов'язана причинно-наслідковими зв'язками з грошима, кредитом і зовнішньою торгівлею [2].

Трактування сучасних економістів враховує суперечливий характер взаємодії його основних елементів, викликаний ускладненням економічних процесів. Так, наприклад, актуальними є дослідження ефективного ринку [3].

У сучасній вітчизняній економічній літературі при визначенні сутності ринку першочерговою є система або певна сукупність економічних відносин; також робиться спроба пов'язати його з певними функціями (формування попиту й пропозиції, ціноутворення).

За визначенням українського вченого С. Мочерного, «сучасний ринок – певна сукупність економічних відносин між домашніми господарствами, різними типами фірм та організацій (насамперед, великими компаніями) і державою (у тому числі наднаціональними органами) з приводу купівлі товарів та послуг у сфері обігу й механізм забезпечення цього процесу відповідно до законів товарного виробництва і грошового обігу» [4, с. 159].

Водночас, В. Базилевич розглядає ринок як систему економічних відносин, пов'язаних з обміном товарів та послуг на основі широкого використання різноманітних форм власності, товарно-грошових і фінансово-кредитних механізмів [5, с. 189].

Дослідник М. Місюк формулює ринок як економічний порядок, при якому різносторонні інтереси виробників і споживачів, що виникають за обмежених ресурсів, вирішу-

ється механізмом конкуренції, взаємодією ринкового попиту і пропозиції [6, с. 12].

На нашу думку, ринок енергії необхідно розглядати як сукупність взаємовідносин суб'єктів господарювання, які формуються і реалізуються у процесі здійснення торговельно-обмінних операцій з енергетичними ресурсами.

Сутність ринку енергії більш повно розкривається у результаті виділення його функцій. Ми пропонуємо виділяти шість функцій ринку енергії:

- системоутворююча;
- регулююча;
- стимулююча;
- розподільча;
- інтегруюча;
- інформативна.

Для ринку енергії України характерною є реалізація повною мірою двох з них: системоутворюючої та розподільчої.

Розподільча функція стосується розподілу/перерозподілу енергетичних ресурсів. Її реалізація пов'язана із практичним втіленням інших базових економічних категорій – попитом та пропозицією енергії, ціноутворенням тощо.

Системоутворююча функція пов'язана із об'єктивною наявністю попиту на енергетичні ресурси. Її реалізація ґрунтується на врахуванні принципів співробітництва та економічних інтересів.

Доцільно відмітити суперечливий характер реалізації регулюючої функції, яка, теоретично, повинна була б забезпечити оптимальність пропорцій у даній сфері, підвищення ефективності її функціонування у резуль-

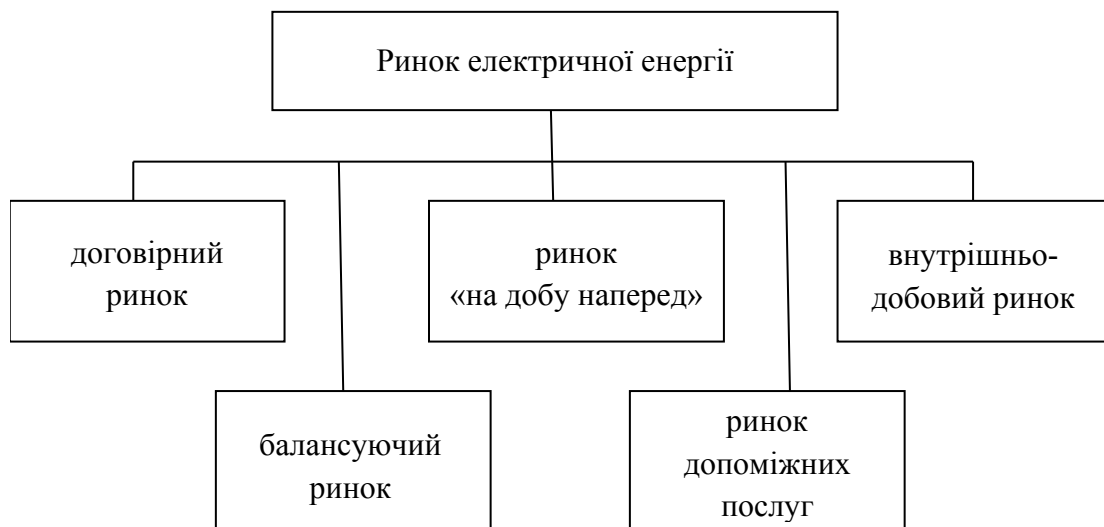

Рис. 1. Перспективна структура ринку електричної енергії України

Джерело: складено на основі [8]

таті цілеспрямованого впливу на діяльність суб'єктів господарювання.

Щодо стимулюючої та інформаційної функцій ринку енергії, то вони носять, переважно, теоретичний характер. Це пов'язано із специфікою функціонування ринку енергії в Україні.

У той же час, варто зазначити, що ринок енергії – складна система, яка має розгалужену структуру. Вона включає в себе сукупність елементів, завданням яких є створення передумов для стабільного функціонування ринків, опосередкування процесів виробництва та товарно-грошових відносин.

Сучасна економічна теорія нараховує більше двадцяти видів ринків за призначенням об'єктів ринкових відносин, які мають свою специфіку, особливості реалізації продукції [7].

Проведене дослідження вітчизняної специфіки розвитку енергетичного ринку свідчить про його монополізацію. Найбільш розвиненим в Україні є оптовий ринок електричної енергії, метою функціонування якого є купівля-продаж даного виду енергії.

Починаючи з 2014 року органи державної влади реалізують систему заходів, спрямовану на трансформацію ринку енергії України. До основних заходів даного процесу доцільно віднести:

- зміна підходів до ціноутворення на енергетичні ресурси;
- зміна (зниження) коефіцієнту «зеленого» тарифу;
- розробка нової моделі ринку електроенергії;
- упорядкування нормативно-правової бази з енергетичних питань.

Так, проектом Закону України «Про ринок електричної енергії України» передбачено наступні найважливіші новації:

- дотримання вимог Третього енергетичного пакету ЄС щодо юридичного та організаційного відокремлення діяльності з розподілу та передачі електричної енергії від інших видів діяльності, що є умовою для запровадження економічної конкуренції на ринку електричної енергії [8]

- трансформація структури даного ринку із виділенням п'яти основних складових (рис. 1);

- врегулювання діяльності у результаті легалізації трейдерів як учасників даного ринку, метою яких є купівля-продаж електричної енергії (крім продажу кінцевим споживачам);

- зменшення ступеня монополізації ринку шляхом трансформації ролі єдиного оптового покупця ДП «Енергоринок».

Нами виявлено та узагальнено проблеми системного характеру розвитку ринку енергії України, що потребують вирішення.

Ми погоджуємося із доцільністю віднесення до них наступних [10]:

- надмірне спрацювання потужностей і об'єктів енергетичної інфраструктури, відповідна потреба в їхній технічній і технологічній модернізації за сучасними критеріями (виробничої продуктивності, енергозатратності й екологічної безпеки) та відсутність необхідних для цього фінансових ресурсів;

- низький рівень конкуренції на окремих ринках енергетичних ресурсів (природного газу, вугілля, електроенергії);

- наявність дебіторсько-кредиторської заборгованості суб'єктів діяльності на енергоринку;

- перехресне субсидування одних категорій споживачів за рахунок інших (відносно субсидування побутових споживачів);

- залежність регулюючого органу (Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг) від впливу політичних чинників (при встановленні тарифів та розподілу коштів);

- нереалізованість експортного потенціалу електроенергетики, (зумовлена, в першу чергу, досить слабкою інтеграцією з об'єднаною енергосистемою Євросоюзу).

Висновки з цього дослідження. Отже, проведені дослідження особливостей функціонування ринку в цілому та ринку енергії, зокрема, свідчать про існування суттєвих диспропорцій, низький рівень конкурентних відносин, що негативно впливає не лише на вартість паливно-енергетичних ресурсів, але й на якість послуг.

З метою підвищення ефективності функціонування ринку енергії в Україні доцільним є врахування окремих пропозицій, сформульованих авторами у науковій праці [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Jevons W. The Theory of Political Economy London: Macmillan and Co., 1888. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Jevons/jvnPE4.html>.
2. Marshall A. Principles of Economics London: Macmillan and Co., Ltd., 1920 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP28.html#Bk.V,Ch.I>.

3. Timmermann A., Granger C. W. (2004). Efficient market hypothesis and forecasting / A. Timmermann, C. W. Granger // *International Journal of forecasting*. – 2004. – № 20(1). – P. 15-27.
4. Мочерний С. В. Економічна теорія : [посібник] / С. В. Мочерний. – К. : Вид. центр «Академія», 2003. – 656 с.
5. Економічна теорія : Політекономія : [підручник] / За ред. В. Д. Базилевича; 6-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с.
6. Місюк М. В. Ринок продукції скотарства : [монографія] / М. В. Місюк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 330 с.
7. Макаренко П. М. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів [Електронний ресурс] / П. М. Макаренко, О. В. Сень. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf>.
8. Висновок на проект Закону України «Про ринок електричної енергії України» (реєстр. № 4493 від 21.04.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4493&skl=9.
9. Курмаєв П. Ю. Практичні аспекти підвищення ефективності державного регулювання ринку енергії в Україні / П. Ю. Курмаєв, В. І. Рибчак // *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. – 2016. – № 1. – С. 33-38.
10. Ринок електроенергії в Україні. Проблеми вдосконалення [Електронний ресурс] / А. Шевцов, М. Земляний, В. Вербинський. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/14.htm>.
11. Курмаєв П. Ю. Теоретичні основи функціонування ринку електроенергії в Україні / П. Ю. Курмаєв, Л. О. Франченко, С. О. Стойка // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2016. – № 13. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-13-2016/21-vipusk-13-zhovten-2016-r/2394-kurmaev-p-yu-stojka-s-o-franchenko-l-o-teoretichni-osnovi-funktsionuvannya-rinku-elektroenergiji-v-ukrajini>.